

A csillagszemű

Volt egyszer, hol nem volt egy jó-tollú, agyafúrt eszű, nagy tudású író-ember, aki az ötvenes évek elején elunva a távol-keleti nyelveken művelt lektorkodást — vagyis hivatali íróasztalát — elindult a Duna mentén írói szerencsét próbálni. Amint ment-mendegélt Visegrád felé, fülébe jutott a hír: a Szépirodalmi Kiadó évi terve kissé emészthetetlenül sikerült és kenyéradó gazdája most humoros írássokkal szeretné az olvasó emberek — és az aggódó kultúrpolitikusok — gondterhelt arcát mosolyra deríteni. Nosza leereszkedett tüstént emlékezete feneketlen kútjába és felhozta onnan egy régi, víg kedélyű mesehőst, akiből egyszer már majdhogynem filmhős, sőt színpadi vígjátékfigura lett. Azután meg se állva a visegrádi alkotóházig elkezdte írni az igazságtevő juhászbojtár végnélküli, csudálatos kalandjait. Így született meg Mátyás király hajdani rezidenciájának romos tőszomszédságában Kolozsvári Grandpierre Emil kalandos meseregénye, *A csillagszemű*, melyet az író „a népmese időtlenségéből, adott történelmi korba, Mátyás király

halála és a mohácsi vész közötti zűrzavaros időbe” helyezett.

Az 1954-ben megjelent regény megérdemelt sikert aratott a mesére nagyon kiéhezett fiatalok, sőt öregek körében is, és az évek során több kiadást megért. Ami nem jelent kevesebbet, minthogy a szegény, igazságkereső juhász csillagszemének ragyogása mindmáig nem homályosult el.

Megjelenése idején Kolozsvári Grandpierre regénye azzal keltett fel-tűnést, főleg irodalmi körökben, hogy az író témavilágának polgári környezetéből és egyáltalán nem meseszerű férfiúi kalandok reális terepéről, mekkora könnyedséggel, természetességgel — és leplezetlen gyönyörűséggel — lépett át a népmesék naív, tisztaragyogású tündérvilágába. Politikai színezetű irodalmi vita is ke-rekedett annak idején a *magányos* népi hős ábrázolásának mikéntjéről. De egy jóhallású író — Örkény István — megvédte a *Csillag*-ban a csillagszeműt a fanyalgó kritikusok oldaltámadásaitól, mondván, hogy a meseregény fordulatot jelent „Grand-

Juraj Dardlak és Saírtes Ági
(Emlékezői Egon Tótvári)

pierre egész írói pályáján, melyben a népmesék világának levegője s a népi hős alakja mindmáig nyomokban sem fordult elő.”

Hogy *A csillagszemű* máig sem vesztett semmit ifjonti ragyogásából, időtlen és valamiféle titokzatos módon ma is időserű naiv igazságából, azt az író nemcsak képzeletének gazdagságával, de anyanyelvének mesteri hangszerelésével érte el. A népmese akárcsak a népdal örökéletű: Kicsi Jankó a lektorátvások és dramaturgiák buktatóit átveszelve ábrázoláshoz több-kevesebb sikerrel eddig is bebizonyította. *A csillagszemű* mégis előrelépest jelent pályáján. A rendező-forgatókönyvíró érdeme nemcsak az, hogy a regény laza anekdotafüzérét épkezláb sztorivá kerekítette, hanem az is, hogy az epikus írói értékeket, amennyire az lehetséges, filmjének fordulataiban, a dialógusok nyelvezetében átmenekítette. A nemes írói matéria átút a naiv történet sablonjain, a vaskosan ábrázolt figurákat könnyeddé teszi a finom ironia és a költészet játékosága. A szándékolt naivsággal felvázolt epikus figuráknak a népmesei környezet és a történelmi háttér egymásba játszása ad bizonyos mélységet és dimenziót.

Markos filmje azért jó — sőt talán jobb is a sokkal nagyobb apparátussal és költséggel készült hasonló jellegű romantikus kalandfilmeknél — mert a rendező rokonszenves mértéktartással, izléssel, ugyanakkor *nyíltan* él a műfaj adta lehetőségeivel. A néző nem unatkozik, mert jó a film ritmusa és kitűnő a színészi munka is.

Juraj Durdiak, Jankó szerepében nem szemé csillagragyogásával győz meg, hanem játéka egyszerűségével, kópés humorával és mesebeli mozgékonyosságával. *A csillagszemű* volta-keppen nem ő, hanem a sugárzóan szép, beszédes arcú, tehetséges Szirtes Ági. Gyöngédségében is erőteljes Anyicskája megformálásában nem a

rutin, hanem a szereppel való teljes azonosulás dominál. Madaras József Ambrus püspök száználmas szerepében olyan visszataszítóan neveséges, ahogyan az író és rendező a mesebelien gonosz és kegyetlen figurát megálmodta. Bordán Irén, a papi szerető is el tudja hitetni velünk helyzetének és szerepének tragikus ketősségét. Egyszerre számítóan ravasz és kiszolgáltatott, gyáván meghunyászkodó, de a kellő pillanatban a lázadó merész és segítőkész bajtársává válik. Tetszett Nagy Attila modernül cinikus, kosztümös diplomatafigurája, Kajtorossy szerepében. Boryni Gyula stílusos, egyáltalán nem hivalkodó operatőri munkája, és Szokolay Sándor kísérőzenje egyaránt hozzájárultak a mesefilm *reális* történelmi atmoszférájának megteremtéséhez.

Nem az lesz a csodálatos *A csillagszemű* mai filmes győzelmében, hogy a szegény pásztorfiú túljár a mindenható, népnyző, élvhajhász Ambrus püspök eszén, hogy csúffá teszi a cinikus egyházi és világi hatalmaságokat, hanem az, hogy az ódivatú „népi hős” valamiképpen versenyképesse válik — mondjuk Columbo hadnaggyal is. Az igazi csoda akkor következik be majd, ha a krimiken nevelkedett kis- és nagykorú közönség ugyanolyan örömtől talál a csillagszemű bojtár ravaszul kiókumlált rajtaütésein, mint az amerikai mesterdetektívek kivédhetetlen logikájú nyomozási bravúrjaiban. Talán éppen azért, mert a legfiatalabb korosztály jobban ismeri a külföldi autómárkákat, mint a kolompoló nyájakat terelő subás magyar juhászok múltba süllyedt jobbágyéletét, meglehet, az ifjúságra ma már egzotikusabban hat a középkori Magyarország mesevilága, a filmekből, a televízióból ismert „mesés” amerikai luxus-környezetnél.

Az ifjúsági kalandfilm, úgy tudom, — hiánycikk filmgyártásunkban. Bár az a gyanú, hogy a mesére, az „igazság diadalára” nemcsak a mindenevő fiatalok, de az intellektuális, vagy a sztoritlan „művészfilmek” diétájára fogott, egyszerűbb filmkosztot igénylő közönség egyaránt éhes.

MÁGORI ERZSÉBET